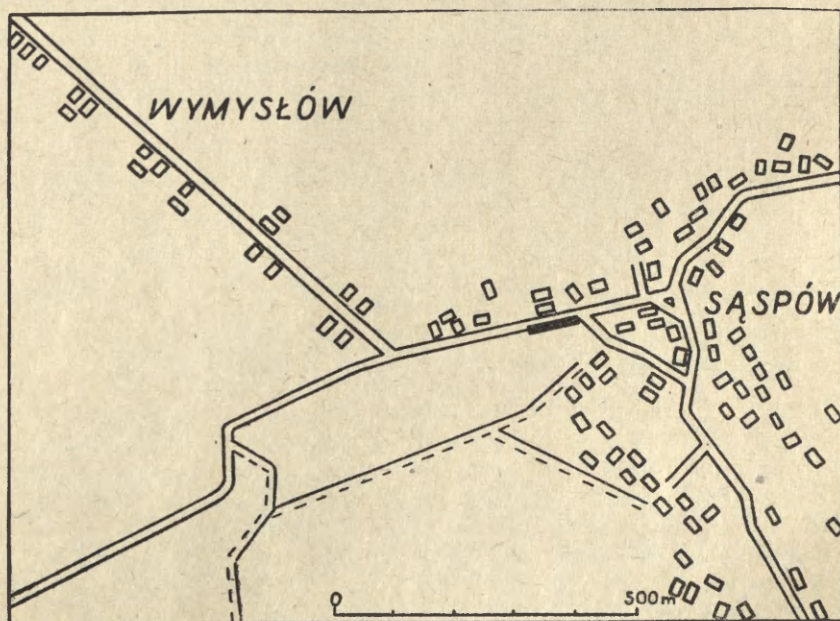

ANNA DZIEDUSZYCKA-MACHNIKOWA

SPRAWOZDANIE Z WSTĘPNYCH PRAC WYKOPALISKOWYCH W SĄSPOWIE, POW. OLKUSZ

W czerwcu 1960 r. W. Chmielewski odkrył neolityczne stanowisko w Sąspowie, pow. Olkusz. Znajduje się ono na szczycie i na stoku niewielkiego wzgórza, wznoszącego się na północno-zachodnim skraju wsi (ryc. 1). W szkarpie, powstałej w czasie budowania drogi z Sąspowa do Wymysłowa, znajdował się szereg jam, z których większość wypełniona była materiałem krzemionym.

Ryc. 1. Plan sytuacyjny stanowiska w Sąspowie. Szkarpe z jamami zaznaczono czarną kreską

W trakcie wstępnych badań ratowniczych w Sąspowie¹ przekopano dwie najbardziej zagrożone jamy, pozostawiając resztę do systematycznego przebadania w następnym roku. W południowej szkarpie drogi widocznych było wyraźnie 10 jam,

¹ B. Czapkiewicz, *Sprawozdania z poszukiwań...*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 10: 1929, s. 296.

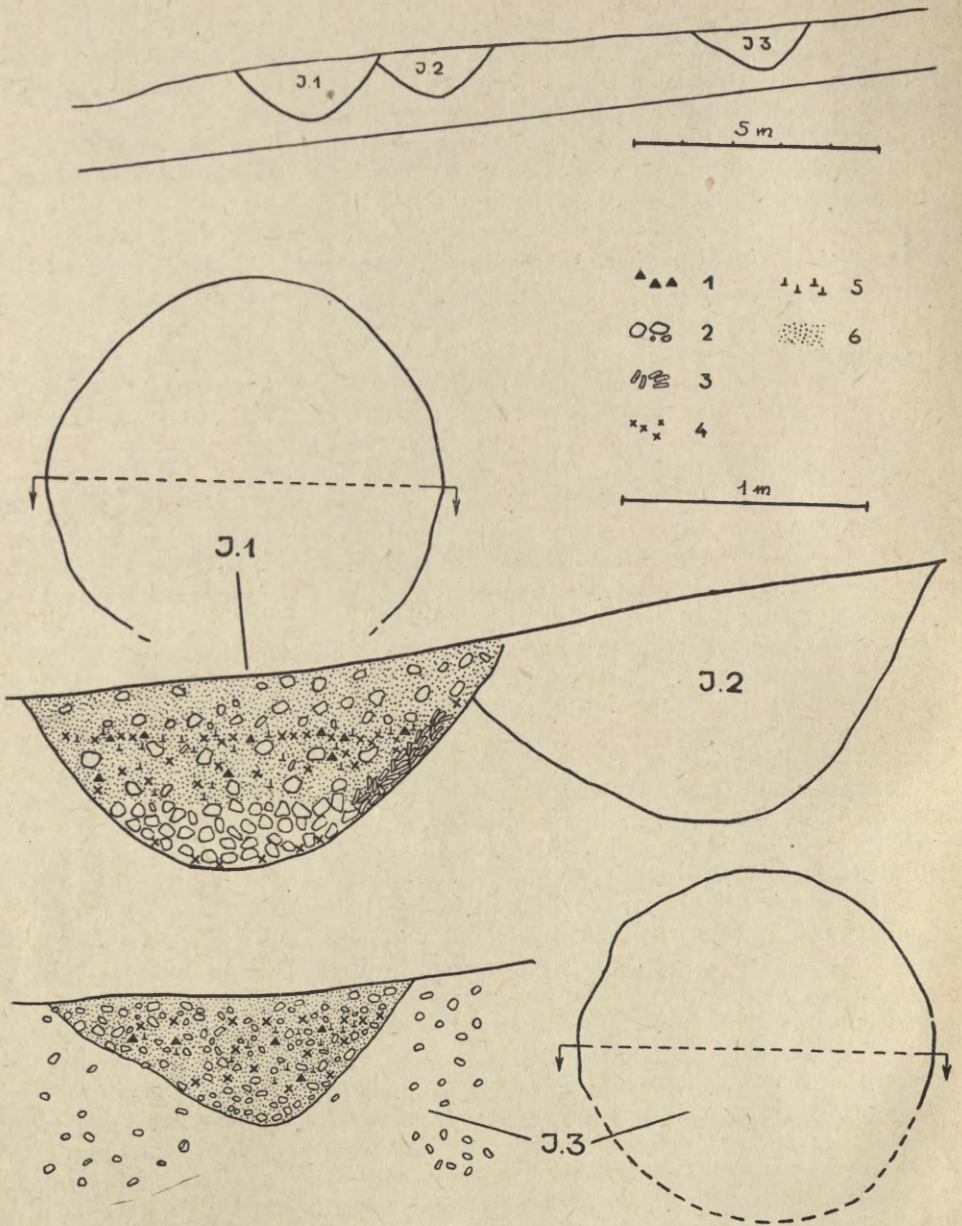
zaś w północnej — 2. Być może tam tych znajduje się w szkarpach więcej, nie stwierdzono tego jednak ze względu na słabą czytelność szkarpy, spowodowaną dużą przymieszką naturalną krzemienia w tym rejonie. Krzemienie te zostały wyerodowane z miejscowych skał wapiennych w trakcie ich wietrzenia.

Obie przekopane jamy miały charakter podobny. Były to płytkie, szerokie jamy o analogicznym wypełnisku. Eksploatację jam rozpoczęto od zdjęcia warstwy humusu nad nimi, na przestrzeni 2×3 m. Następnie zdejmowano warstwy 20 cm, co do głębokości 60 cm nie dało żadnego wyraźnego obrazu na rzucie poziomym. Po zanalizowaniu profilu rozpoczęto wertykalną eksploatację jednolitego wypełniska, począwszy od profilu. Metoda ta umożliwiła dokładną obserwację wypełniska jamy, a plastyczne wybranie materiału na odtworzenie jej wielkości i kształtu.

Jama 1. Głębokość — 130 cm, średnica — 240 cm, górny zarys — okrągły, dno — nieckowate (ryc. 2). Górną część jamy wypełniała warstwa gleby i podglebia, w której znajdowało się dużo naturalnego surowca krzemienno-węglowego w formie buł całych lub zachowanych częściowo, kilka rdzeni oraz nieco wiórów i odłupków o charakterze degrosisażowym. Poniżej znajdowała się warstwa, której strop zaznaczał się poziomo. We wschodniej części jamy strop warstwy znajdował się na głębokości 15 cm, w północnej części na głębokości 50 cm. Warstwa ta oprócz różnorodnego materiału krzemienno-węglowego, podobnego do tego, który znajdował się w warstwie poprzedniej z przeważającą ilością dużych wiórów i odłupków, zawierała dużą ilość węgla drzewnego przylegającego do przepalonych krzemieni, nielicznych, bardzo zniszczonych skorup oraz polepy wypalanej *in situ*. Ślady ognia nie stanowiły zwartej warstwy, występowały w skupiskach niewielkich rozmiarów. Małe, silnie zniszczone fragmenty ceramiki miały wyraźny charakter jednej z kultur ceramiki wstęgowej. Opisana warstwa o miąższości 40 cm wykazywała najwięcej śladów ognia w swej górnej części.

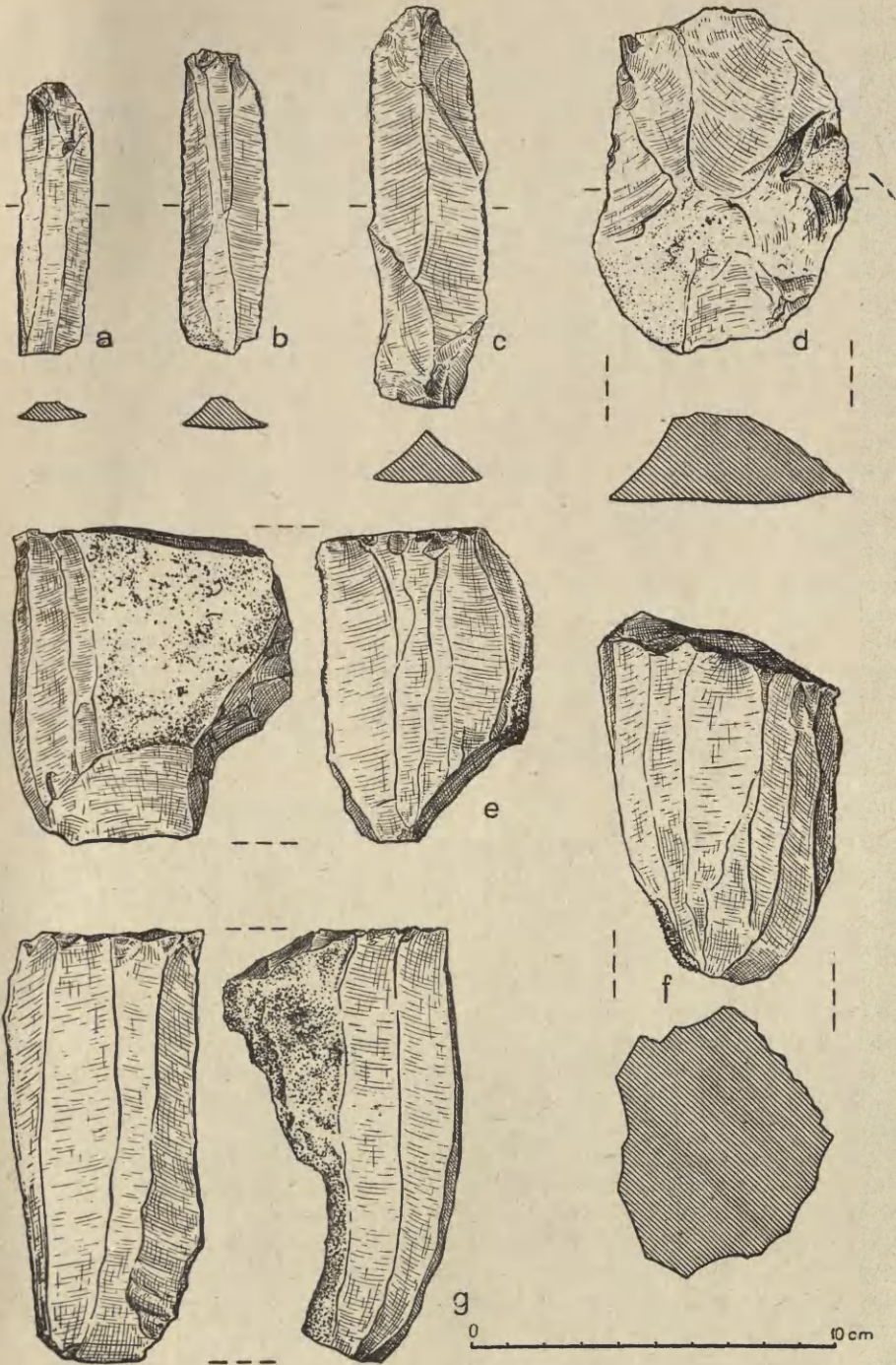
Następna, niżej położona warstwa, o miąższości 55 cm, sięgała do dna jamy. Warstwa ta składała się z czystego surowca krzemienno-węglowego bądź to w formie surowych buł krzemienno-węglowych, bądź rdzeni w różnych stadiach przygotowania i eksploatacji oraz niezliczonej przymieszki wiórów i odłupków. Stosunek procentowy (wyrażający masę, nie sztuki) poszczególnych elementów w tej warstwie można by w przybliżeniu wyrazić następująco: 15% wiórów i odłupków, 40% rdzeni, 45% buł surowca. Materiał ten został niegdyś umieszczony w próżnej jamie. Świadczy o tym zupełny brak ziemi w wypełnisku opisanej warstwy. Skutkiem tego pomiędzy poszczególnymi bryłami krzemieni, zwłaszcza w dolnej części jamy, widoczne były luki nieraz tak duże, że umożliwiały wsunięcie pomiędzy nie ręki. Obserwację tę ułatwiła, a może nawet umożliwiła zastosowana metoda badawcza. Pionowe wybieranie wypełniska jamy uchroniło opisaną warstwę od wtężeń ziemi, która z konieczności przy horyzontalnym wybieraniu wypełniska obsuwałaby się pomiędzy czysty surowiec, zalegający przydenną część jamy.

W zachodniej części jamy znajdowało się skupisko materiału drobniejszego — wiórów i odłupków. Wypełniało ono jamę od spągu warstwy podglebia do dna jamy. Wśród wiórów i odłupków znajdowało się sporo kawałków węgla drzewnego oraz czarnej, przesyconej węglem ziemi. Warstwa ta w części zewnętrznej przylegała bezpośrednio do calca. Dla uchwycenia stosunku ilościowego poszczególnych wyrobów w tej warstwie obliczono materiał wybrany z 3 dcm^3 wypełniska, co dało w rezultacie następujące wyniki: 13 buł surowca, 12 rdzeni, 642 wióry i odłupki. Na dnie jamy pod wypełniającym ją materiałem krzemienno-węglowym znajdowały się również węgle drzewne.

Ryc. 2. Sząpów, pow. Okusz. Profile i rzuty poziome jam:

1 — skorupy; 2 — materiał krzemienny; 3 — skupisko wiórów i drobniejszych odłupków;
4 — węgiel; 5 — polepa; 6 — ziemia

Ryc. 3. Saspow, pow. Olkusz. Półsurowiec krzemieny:
 a-c — wióry; d — duży odłupek degrosisażowy; e-g — rdzenie

Jama 3. Głębokość — 135 cm, średnica — 190 cm, górny zarys — okrągły, dno — nieckowate. Uwarstwienie jamy było podobne jak w jamie 1 (ryc. 2). Pod warstwą gleby i podglebia znajdowała się warstwa ziemi przemieszanej z materiałem krzemienym, podobnie jak w jamie 1, ze znaczną jednak przewagą wiórów i odłupków odpadkowych. Warstwa ta sięgała do głębokości 135 cm, wykazując w niższej swej partii czysty materiał krzemieny. Podobnie jak w jamie 1, w górnej części warstwy znajdowały się skupiska węgla, polepy, skorup oraz przepalonych krzemieni. Zalegały one również w dolnej części warstwy, gdzie występowały razem ze skorupami charakterystycznymi dla kultur z cyklu wstęgowych. W części przydennej jamy przeważały procentowo były i rdzenie przemieszane z mniej licznymi wiórami i odłupkami.

Surowiec znaleziony w obu przebadanych jamach z Sąspowa jest całkowicie jednolity. Jest to miejscowy surowiec jurajski, barwy jasnobrunatnej, dość przezroczysty. Bryły zbieranego surowca odznaczają się dużymi rozmiarami (około 10—20 cm średnicy). Pokryte są białą, chropowatą korą. Niektóre z nich noszą ślady kilku zupełnie wstępnych odbić degrosisażowych, inne uformowano na rdzenie zaczątkowe. Przeważają jednak rdzenie noszące ślady eksploatacji różnego stopnia, do rdzeni szczątkowych włącznie (ryc. 3 e, f).

Ogólny charakter rdzeni jest bardzo jednolity. Są to rdzenie wiórowe, jednodstawowe, w kształcie regularnego walca lub stożka. Znaczna część rdzeni wykonana jest na płaskich, płytkowatych konkrecjach, eksploatowanych od strony węższej, co stwarza typ rdzenia o naturalnie spłaszczonych bokach pokrytych korą. Rozmiary raczej duże (7—13 cm, przeważają 9—10 cm), z prawidłowo przygotowaną podstawą, wykonaną za pomocą jednego lub kilku odbić. Rdzenie w większym stopniu wyeksploatowane mają podstawę wielokrotnie poprawioną.

Wióry i odłupki pochodzą z wstępnej obróbki oraz eksploatacji rdzeni. Wióry przypominają okazy znalezione w skarbie wiórów z Łubnic, pow. Stopnica, i Balic, pow. Stopnica² (ryc. 3 a, b).

Opisany materiał jest tak jednolity w swych formach, że nie można się oprzeć wrażeniu, iż obrabiany był przez te same ręce, wprawne i wdrożone do jednego systemu obróbki. Widać też, że przy obróbce nie potrzebowano liczyć się z materiałem. W obfitości surowca widzę podstawę do wysokiego poziomu technicznego obróbki śmiałych, systematycznie jednolitych form. Wielkość surowca i jego obfitość umożliwia człowiekowi swobodę w dyktowaniu techniki obróbki.

Trudno na podstawie wstępnych, fragmentarycznych badań wysnuwać daleko idące wnioski odnośnie do funkcji opisanych jam. Zdaje się jednak nie ulegać wątpliwości, że były to magazyny surowca i półsurowca krzemienego, obrabianego na miejscu. Być może magazyny te obudowane były nad ziemią jakąś konstrukcją drewnianą, której spalone szczątki po zwaleniu się wypełniły górną część jamy. Porzucony magazyn wypełniał się pomału zmywaną ziemią, stąd większa jej przymieszka w górnej części jamy, przy zupełnym braku w dolnej. O tym, że jama 1 była niegdyś całkowicie wypełniona krzemieniem, zdaje się świadczyć fakt, iż materiał wiórowo-odłupkowy, znajdujący się w zachodniej części jamy, sięga wyraźnie do spągu warstwy podglebia. Zachował się prawdopodobnie lepiej w pierwotnym układzie dzięki twardszej konsystencji warstwy scalonej przymieszką ziemi, przepojonej węglem. Może zbudowano tu osobną przegrodę na materiał wiórowo-odłupkowy, która po spłonięciu zostawiła obfitą warstwę węgla.

² L. Kozłowski, *Epoka kamienna na wydmach wschodniej części Wyżyny Małopolskiej*, Lwów—Warszawa 1923, tabl. XVI.

Jeśli chodzi o chronologię, to podobnie jak funkcja jam będzie mogła być uściślona po dokładniejszych badaniach. Na razie można stwierdzić, że skorupy kultury ceramiki wstęgowej znalezione w jamach są niewątpliwie współczesne śladom ognia w jamie. Ślady ognia z kolei znajdują się tak w górnej części jamy, jak i przy samym jej dnie, a więc współczesne są wypełnisku jamy, co wskazuje na przynależność obiektów do jednej z grup kultury ceramiki wstęgowej.

Jeśli fakt ten znajdzie potwierdzenie w dalszych badaniach, zmieni on znacznie dotychczasowe, mało ugruntowane poglądy na krzemieniarstwo neolityczne.

*Zakład Archeologii Polski IHKM PAN
w Krakowie*

АННА ДЗЕДУШИЦКА-МАХНИК

ОТЧЕТ ПО ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫМ РАСКОПКАМ В М. СОНСПОВ, РАЙ. ОЛЬКУШ

На вершине и на покатостях небольшого холма в м. Сонспов, рай. Олькуш, был обнаружен в 1960 г. ряд ям, большинство которых было наполнено разнообразным кремневым материалом. Из указанных ям две, подвержены раскопкам. Обе раскопанные ямы имели сходные качества. Ямы эти были мелкие — глубиной всего в 130 и 135 см, ширина же их составляла 190 и 240 см. Верхнее очертание ям было круглым, но дно — корытцеобразным. Ямы были наполнены кремневым материалом, состоявшим из нуклеусов, глыб сырья, пластинок, осколков-отбросов, а также из умеренного нуклеусового полусырья. Среди указанного кремневого материала были найдены фрагменты обмазки, древесной уголь, а также фрагменты сосудов культуры ленточной керамики. На преобладающей части кремневого материала заметны следы огня горевшего когда-то в этом месте. Кремневый материал был когда-то выгружен в порожнюю яму, о чем свидетельствует полное отсутствие земли в нижней части ямы.

Сырье, обнаруженное в обеих исследованных ямах, совершенно однообразно. Это местное юрское сырье светло-коричневого цвета, довольно прозрачное. Желваки относительно большие (диаметром до 20 см), обросшие белой шероховатой коркой.

Значительная часть материала — нуклеусы с одной ударной площадкой, правильным цилиндрическим или конусным очертанием, но попадают и с сильно сплюснутыми боками, обтянутыми коркой. Размеры их преимущественно большие с правильным базисом, обделанным с помощью одного или нескольких ударов. Пластины и осколки происходят от предварительной обработки, предпринятой в связи с задуманной эксплуатацией нуклеусов.

Указанные ямы были хранилищами тут-же обрабатываемого кремневого сырья и полусырья. Возможно что хранилища когда-то находились внутри каких-то деревянных строений. Имея в виду, что черепки культуры ленточной керамики, обнаруженные в ямах, современны следам огня, можно заключить, что вся вместимость ям составляет, в хронологическом отношении, одно целое и, следовательно, принадлежит культуре ленточной керамики.

ANNA DZIEDUSZYCKA-MACHNIKOWA

REPORT ON PRELIMINARY EXCAVATIONS AT SAŚPÓW, DISTR. OLKUSZ

In 1960 a series of pits in majority filled up with flint relics was discovered on the top and slopes of a small hill at Saśpów, distr. Olkusz. Two pits most exposed to destruction were examined. Both were similar. They were shallow and

wide, measuring respectively 130 and 135 cm. in depth. Their respective diameters were 190 and 240 cm. The upper parts of the pits were circular in outline, while their bottoms were troug-like. The pits contained flint cores, nodules, blades and flakes. Among these relics we found fragments of daub, charcoals and Danubian potsherds. A considerable portion of the flint material displays traces of a fire burnt on the spot. The mentioned flint relics were once placed in an empty pit, as is testified by the complete absence of soil in the fill of the lower part of the pit.

The discovered raw material from both pits is absolutely uniform. It is a local Jurassic flint, light brown in colour and rather transparent. The nodules are quite big (up to 20 cm. in diameter) and covered with a white rough cortex.

A considerable portion of flint objects consists of blade cores either shaped like a regular cylinder with one platform or with notably flattened sides covered with cortex. They are quite large with a platform properly prepared by means of or more strokes. Blades and flakes are derived from preliminary working and from the preparation of cores to exploitation.

The described pits were stores of raw material and unfinished products locally made. Perhaps the stores had once a wooden overstructure.

As the Danubian potsherds are contemporary with the traces of fire, which fact points to the chronological unity of pit-fillings, we may state that the examined objects belong to the Danubian I culture.